

Draagvlak voor een nieuwe coalitie

Burgers konden in de aanloop naar de verkiezingen door het invullen van de bezuinigingswijzer op internet aangeven op welke collectieve uitgaven zij wilden bezuinigen. Op alle uitgaven kon worden bezuinigd, maar ook lastenverhogingen behoorden tot de mogelijkheden. De preferenties wijzen in de richting van een beperkt aantal coalities.

An de hand van het invulgedrag van de bezuinigingswijzer zijn de preferenties per partijachterban in kaart gebracht. In het onderzoek is onder meer gevraagd op welke politieke partij de invuller bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer ging stemmen. De invullers hebben voor 112 begrotingsposten, variërend van de AWBZ tot het Koninklijk Huis, aangegeven hoeveel zij hierop willen bezuinigen. Bij het invullen werden ook de mogelijke effecten van de bezuinigen getoond. Verder was het mogelijk om belastingen te verhogen of te bezuinigen op fiscale faciliteiten, zoals de hypotheekrenteaftrek of de algemene heffingskorting.

Meer dan 50.000 mensen hebben in de twee maanden voorafgaand aan de verkiezingen hun preferenties duidelijk gemaakt. Na een opschoning van de data is een analysebestand overgebleven, waarin de voorkeuren van 29.000 respondenten zijn opgenomen. Figuur 1 geeft een overzicht van de gemiddelde bezuinigingen en lastenverzwaring, per achterban van een politieke partij. In deze figuur is te zien dat de kiezers op de SGP, VVD, PVV en het CDA gemiddeld meer bezuinigen dan het electoraat van de PvdA, ChristenUnie, GroenLinks en SP. De aanhang van de partijen D66 en Partij voor de Dieren bevinden zich rond het gemiddelde van 28,8 miljard euro. De ombuigingen variëren van 27,4

miljard euro (PvdA) tot 33,6 miljard euro (SGP). Hierbij moet bedacht worden dat de bezuinigingen zich uitstrekken tot 2020.

Methode

Voor de nadere analyse van de gegevens is gebruikgemaakt van *Multidimensional Scaling* (Groenen en Van de Velden, 2004). Deze statistische techniek maakt het mogelijk om de verschillen en overeenkomsten tussen de bezuinigingen op de 112 begrotingsposten te visualiseren. Hoe dicht bij elkaar de achterbannen van de partijen in een overzicht weergegeven worden, hoe sterker de overeenkomsten in het invulgedrag. Omgekeerd: hoe verder de achterbannen van de partijen van elkaar verwijderd zijn in een afbeelding, hoe groter ook de verschillen zijn voor wat betreft de posten waarop zij willen bezuinigen en de daarmee gemoeide bedragen. Allereerst figuur 2 met een totaaloverzicht. In figuur 2 worden de onderlinge afstanden tussen de kiezers op de verschillende partijen duidelijk zichtbaar. Allereerst laat figuur 2 zien dat de achterbannen van de VVD en het CDA qua bezuinigingsvoorkeuren dicht bij elkaar liggen. Ook de kiezers op de SGP vertonen een grote gelijkenis als het op ombuigen aankomt met het electoraat van de VVD en het CDA. De achterban van de PVV onderscheidt zich echter duidelijk van VVD en CDA. Aan de andere kant van het politieke spectrum staan de achterbannen van de PvdA en GroenLinks. D66 en de ChristenUnie nemen een middenpositie in. Figuur 3 geeft wat meer inzicht in de wijze waarop de indeling tot stand komt. Door middel van een regressieanalyse van de post ontwikkelingshulp, met de dimensies uit de figuur als voorspellers, worden de onderlinge verhoudingen tussen de achterbannen

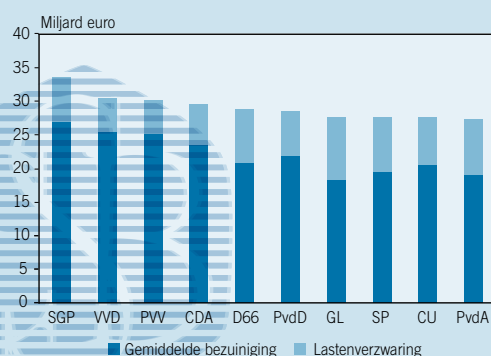
JAN VAN DER BIJ
Directeur van het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven

MARTEN JAN VAN RIJN
Onderzoeker bij het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven

TOM WEIJNEN
Senior-onderzoeker bij het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven

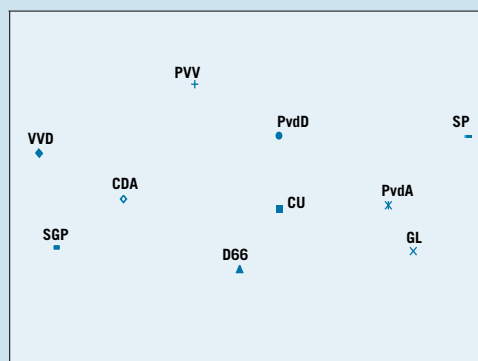
Figuur 1

Gemiddelde extra inkomsten per partij.

Figuur 2

Relatieve positie van de achterbannen van politieke partijen.

in kaart gebracht. De pijl in figuur 3 geeft aan in welke richting het meeste wordt bezuinigd op ontwikkelingshulp. De hellingshoek van de pijl is geconstrueerd door de regressiecoëfficiënten op elkaar te delen. Bij de punt van de pijl wordt het meest bezuinigd en aan de staart het minst.

Om de interpretatie te vergemakkelijken zijn voor iedere partij stippelijntjes getrokken in de richting van de pijl. De afstand tot de pijl doet er niet toe, want het gaat uitsluitend om de afstand tot de kop of de staart. Zo wil de achterban van de PVV het meest bezuinigen op ontwikkelingshulp en GroenLinks-stemmers het minst.

In figuur 4 zijn, naast ontwikkelingshulp, de tien posten weergegeven waarop het meeste is bezuinigd. Zij zijn goed voor ongeveer de helft van de in totaal 28 miljard euro aan bezuinigingen. Voor deze tien posten is een regressieanalyse uitgevoerd, zoals in figuur 3 voor ontwikkelingshulp. De pijlen zijn weggelaten, maar voor iedere post kan een pijl worden getrokken door het middenpunt, het kruisje, in de richting van de naam van de bezuinigingspost.

Figuur 4 maakt duidelijk dat er eigenlijk drie clusters van ombuigingen zijn, die de verschillen tussen de achterbanen het meest treffend weergeven. Ten eerste bezuinigen de achterbanen van VVD, CDA en SGP voornamelijk op de sociale zekerheid: arbeidsongeschiktheidsregelingen, WW en Ziektewet, AOW, AWBZ en de zorgverzekeringen. De achterbanen van de PvdA en GroenLinks zoeken het meer dan andere kiezers in het beperken van fiscale faciliteiten, zoals de hypotheekrenteaftrek, de algemene heffingskorting en de fiscale begunstiging van de opbouw van pensioenen. De PVV-kiezers staan op relatief grote afstand van de overige partijen en willen vooral korten op ontwikkelingshulp, de afdracht aan de EU en de uitkeringen aan de decentrale overheden.

Een andere interessante constatering is dat er een soort middelpuntvliedende kracht is ontstaan die achterbanen van de grote politieke partijen uit het midden verdrijft. Terwijl alleen de achterbanen van de drie kleinere partijen, Partij voor de Dieren, ChristenUnie en D66, zich rond het midden centreren, bevinden alle grotere partijen zich op de flanken.

Vorming van een nieuw kabinet

De verkiezingsuitslag van 9 juni 2010 maakt coalitievorming lastig. Door de verpulvering van het politieke landschap zijn minimaal drie partijen noodzakelijk voor het vormen van een kabinet dat op een meerderheid kan rekenen in de Tweede Kamer. Door de grote politieke verschillen tussen de partijen lijkt de vorming van een stabiel kabinet geen sinecure.

Gesteld kan worden dat de optimale coalitie bestaat uit die partijen waarvan de achterbanen het minste afstand hoeven te nemen van hun preferenties, terwijl toch een meerderheid in de Tweede Kamer aanwezig is. De meest geprefereerde coalitie is dus de coalitie waar de onderlinge afstanden tussen de verschillende deelnemende partijen het kleinst zijn. De overeenstemming tussen de achterbanen kan ook een bijdrage leveren aan de stabiliteit binnen het kabinet.

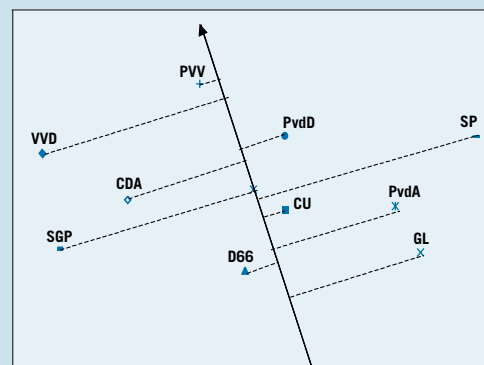
Coalities

Op basis van een nadere analyse van de relatieve afstanden, zoals die weergegeven zijn in figuur 4, is een top drie van coalities opgesteld. Deze luidt als volgt: ten eerste: VVD–PVV–CDA; ten tweede: VVD–PvdA–GroenLinks–D66; ten slotte: VVD–CDA–PvdA.

De achterbanen van de VVD, PVV en het CDA hoeven dus het minste van hun voorkeuren in te leveren, om een coalitie te vormen die over een meerderheid beschikt in de Tweede Kamer. Zij staan met andere woorden het dichtste bij elkaar als het gaat om bezuinigingsvoorkeuren. De SGP zou prima kunnen aansluiten bij een dergelijke coalitie, maar dat is voor het behalen van een meerderheid in de Tweede Kamer niet noodzakelijk. Op de tweede plaats komt een coalitie met VVD–PvdA–GroenLinks–D66. Weliswaar staan de achterbanen van de VVD en de PvdA ver van elkaar af, maar dit effect wordt gecompenseerd door de grote overeenstemming tussen vooral de kiezers op de PvdA en GroenLinks. D66 vervult hier de traditionele brugfunctie en brengt een meerderheid in zetels tot stand. De minst voor de hand liggende coalitie is VVD–CDA–PvdA. De PvdA-kiezers hebben een grote afstand tot zowel de VVD als het CDA en vice versa.

Figuur 3

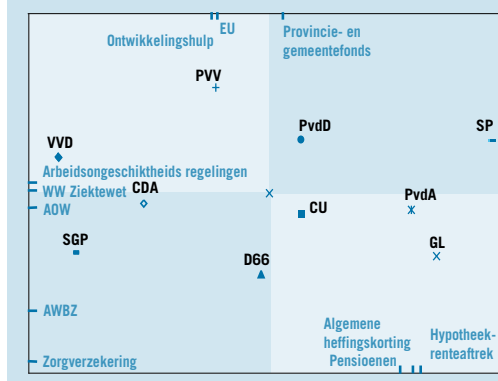
Relatieve positie van de achterbanen van politieke partijen, voor de bezuinigingen op ontwikkelingshulp.

Bron: IOO

Figuur 4

De grootste bezuinigingsposten en voorkeuren van de achterbanen.

Bron: IOO

Uiteraard is enige nuancering op zijn plaats. In het onderzoek is bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het feit dat bepaalde voorkeuren zwaarder kunnen wegen dan andere. In de tweede plaats is uitsluitend gevraagd naar bezuinigingsvoorkeuren en spelen ethische overwegingen, bijvoorbeeld in het kader van het integratiebeleid, hierbij geen expliciete rol. Ten slotte is de vorming van een coalitie in een formatieproces van veel meer afhankelijk dan van de voorkeuren van de achterbanen.

Dit laat onverlet dat het komende kabinet diep in de collectieve uitgaven zal moeten snijden, om de overheidsfinanciën duurzaam op orde te brengen. Draagvlak voor dergelijke pijnlijke keuzes is daarbij onontbeerlijk.

Groenen, P.J.F. en M. van de Velden (2004) Multidimensional scaling, *Econometric Institute Report*, EI 2004(15).